

◦ гжорджо

агамбэн

HOMO SACER II

- 1. Извънредното положение
- 2. Stasis

превод Валентин Калинов

К

Giorgio Agamben
Homo sacer II

Original title:

Stato di eccezione © 2003 by Giorgio Agamben. Originally published by Bollati Boringhieri editore, Torino

Stasis. La Guerra civile come paradigma politico © 2015 by Giorgio Agamben. Originally published by Bollati Boringhieri editore, Torino

Джорджо Агамбен
Homo sacer II

II.1 *Извънредното положение*

II.2 *Stasis. Гражданската война като политическа парадигма*

- © Валентин Калинов, *превод от италиански*
- © Михаела Икономова, *художник на корицата*
- © Яна Левиева, *художник на серията*
- © Издателска къща **КС** – Критика и Хуманизъм, 2019

ISBN 978 954 587 226 6

Всички права запазани.

Забранява се възпроизвеждането на текста изцяло или на части, както и разпространението му чрез механично копиране, сканиране и/или чрез онлайн платформи. Нарушенията на авторското право на преводача и издателя ще бъдат преследвани по съдебен ред.

HOMO SACER II.I

*Quare siletis juristae in munere vestro?**

* лат. – Юристи, защо мълчите относно онова, което засяга вашата служба?; бел. пр.

I

Извънредното положение като парадигма на управление

1.1. В своята книга *Politische Theologie*^{*} от 1922 г. Карл Шмит определя същностната близост между извънредното положение^{**} и суверенитета. Въпреки че прочутата му дефиниция за суверен като този, „който решава относно извънредното положение“, е била широко обсъждана и коментирана, към днешна дата в публичното право все още липсва теория за извънредното положение. Юристите и специалистите в областта сякаш гледат на въпроса повече като на *quaestio facti*^{***}, отколкото като на същински проблем пред правната наука. Авторите, следващи древната максима, според която *necessitas legem non habet*^{****}, не само отричат легитимността на подобна теория с твърдението, че състоянието на крайна необ-

* нем. – *Политическа теология*; бел. пр.

** Изразът *stato di eccezione* предаваме като „извънредно положение“, съгласно конвенцията, възприета в българската юридическа традиция. По тази логика превеждаме и употребяваните често тук „военно положение“, „обсадно положение“. По съображения за вярност към приетата българска терминология обаче на някои места превеждаме *stato* не като „положение“, а като „състояние“, както в *stato di necessità*, „състояние на крайна необходимост“. Освен това на италианския език на оригинала (както и на други езици) думата *stato* ясно препраща и към „държава“ – езикова връзка, която е невъзможна за подобно пряко предаване в превода на български; бел. пр.

*** лат. – въпрос на факта; бел. пр.

**** лат. – необходимостта {нуждата} не познава закон; бел. пр.

ходимост, върху което се основава изключението/извънредност^{*}, не може да притежава юридическа форма, но смятат и самата дефиниция на термина за проблематична поради ситуирането ѝ на границата между политиката и правото. Едно разпространено мнение действително гласи, че извънредното положение е „точка на неравновесие между публичното право и политическия факт“ (Saint-Bonnet, 2001, 28), която – подобно на гражданската война, въстанието и съпротивата – се разполага в една „двусмислена и несигурна полоса, в пресечната точка между юридическото и политическото“ (Fontana, 1999, 16). Въпросът за границите става още по-неотложен: ако извънредните мерки са резултат от периоди на политическа криза и като такива следва да бъдат схващани в полето на политиката, а не на конституционното право (De Martino, 1973, 320), то те се намират в парадоксалното положение на юридически мерки, които не могат да бъдат схващани на правна основа. Извънредното положение се представя като правна форма на онова, което не може да притежава такава форма. От друга страна, ако извънредността е първичният диспозитив, чрез който правото се отнася към живота и го включва в себе си – т.е. посредством собственото си суспендиране, – то тогава една теория за извънредното положение е предварително условие за дефинирането на онова отношение, което обвързва живота същество с правото и заедно с това го изоставя в хватката на правото.

^{*} по този начин предаваме ориг. термин *eccezione* - за да удържим на български и двата смисъла на думата, важни за автора тук: „изключение“ (от правилото) и „извънредност“ (във връзка с „извънредно положение“); бел. пр.

Настоящото изследване си поставя за цел да изследва именно тази нищия земя между публичното право и политическия факт и между правния ред и живота. Само когато бъде вдигнато покривалото, скриващо тази неясна зона, ще можем да се доближим до разбиране на залога на играта в различието – или в предполагаемото различие – между политическото и юридическото и между правото и живота съществува. И може би едва тогава ще можем да си отговорим на онзи въпрос, който не престава да отеква в историята на западната политика: какво означава да се действа политически?

1.2. Сред елементите, които правят извънредното положение толкова трудно за дефиниране, със сигурност се числи и неговата тясна връзка с гражданската война, въстанието и съпротивата. Като обратна страна на нормалното положение, гражданската война се разполага в една зона на неразличимост спрямо извънредното положение, което е непосредствен отговор на държавната власт спрямо най-острите вътрешни конфликти. Така в хода на XX в. стана възможно да бъдем свидетели на един парадоксален феномен, който сполучливо беше дефиниран като „законна гражданска война“ (Schnur, 1983). Да вземем случая с нацистката държава. Малко след като Хитлер взема властта (или както вероятно би трябвало да се каже по-точно: малко след като тя му бива връчена), на 28 февруари той обнародва *Декрет за защита на народа и държавата*, чрез който се отменят членовете на Ваймарската конституция, отнасящи се до свободите на личността. Тъй като декретът никога не е бил отменян, от правна гледна точка целият Трети райх може да се разглежда като

извънредно положение, продължило дванадесет години. В този смисъл е възможно модерният тоталитаризъм да бъде определен като установяване – посредством извънредното положение – на законна гражданска война, която позволява физическо елиминиране не само на политическите противници, но и на цели категории граждани, които по една или друга причина са се оказали неспособни да бъдат интегрирани в политическата система. Оттук доброволното създаване на едно постоянно положение на спешност (макар и евентуално необявено в техническия смисъл) е станало една от основните практики на съвременните държави, включително и на т.нар. демократични държави.

Пред лицето на неударимото разширяване на т.нар. „световна гражданска война“ е налице тенденция извънредното положение да се представя все повече за доминираща парадигма на управляване в съвременната политика. Това превръщане на една временна и извънредна мярка в техника на управляване заплашва радикално да трансформира – и вече осезаемо го е сторила – структурата и смисъла на традиционното разграничение между конституционните форми. Така погледнато, извънредното положение се оказва праг на неопределеност между демокрацията и абсолютизма.

✎ Изразът „световна гражданска война“ се появява през 1961 г. в книгата на Хана Арент *За революцията* и в публикуваната през същата година *Теория за партизанина* на Карл Шмит. Разграничението между „реално извънредно положение“ (*état de siège effectif*) и „фиктивно извънредно положение“ (*état de*

siège fictif^{*}) обаче води началото си, както ще видим, от френското публично право и е ясно формулирано още в книгата на Теодор Ренак *De l'état de siège. Étude historique et juridique*^{**} от 1885 г., която е в основата на противопоставянето между реално и фиктивно извънредно положение при Шмит и Бенямин. В същия смисъл англосаксонската юриспруденция предпочита да говори за *fancied emergency*^{***}, а юристите на нацистка Германия от своя страна употребяват *gewollte Ausnahmezustand*, „умишлено извънредно положение“, целящо „установяване на националсоциалистическата държава“ (Werner Spohr, в: Drobische & Wieland, 1993, 28).

1.3. Непосредствено биополитическото значение на извънредното положение като онази изначална структура, в която правото обхваща живите същества посредством собственото си суспендиране, се вижда съвсем ясно в „military order“^{****}, заповедта, която президентът на Съединените щати издава на 13 ноември 2001 г. и която дава разрешение за „indefinite detention“^{*****} и съдебен процес, воден от „military commissions“^{*****} (да не се бъркат с военните трибунали, предвидени от закона за водене на война) срещу неамерикански граждани, заподозрени в участие в терористична дейност.

* фр. – реално, съотв. фиктивно, „обсадно положение“; бел. пр.
** фр. – *За извънредното положение. Историческо и юридическо изследване*; бел. пр.
*** англ. – фиктивна спешност; бел. пр.
**** англ. – военна заповед; бел. пр.
***** англ. – неопределено дълго задържане; бел. пр.
***** англ. – военни комисии; бел. пр.

Приетият на 26 октомври 2001 г. от Щатския сенат *USA Patriot Act** вече е упълномощил *Attorney General*** да „задържа под стража“ всеки чужденец (*alien*), който е бил заподозрян в действия, излагащи на опасност „националната сигурност на Съединените американски щати“, като обаче в срок от седем дни чужденецът или трябва да бъде екстрадиран, или да бъде обвинен в нарушаване на имиграционния закон, или в друго престъпление. Новото в „заповедта“ на президента Буш е радикалното заличаване на какъвто и да е правен статут на индивида, което по този начин води до произвеждане на едно неназовимо и неклассифицируемо от правна гледна точка живо същество. Заловените в Афганистан талибани не само не се ползват със статута на военнопленници съгласно Женевските конвенции, но дори не и с този на обвиняеми съгласно американското законодателство: бидейки нито пленници, нито обвиняеми, а само *detainees****, те са обект на чисто упражняване на властта *de facto*, на задържане, което остава неопределено не само от гледна точка на времетраенето си, но и по самата си същност, тъй като изцяло се изплъзва от закона и контрола на правото. Единственото възможно сравнение е с правното положение на евреите в нацистките *Lager*, които са загубили, заедно с гражданството си, и всяка правна идентичност, запазвайки само еврейската. Оголеният живот – както Джудит Бългър успешно показва – достига своята максимална неопределеност при *detainee* от Гуантанамо.

* англ. – букв., патриотичен акт; акроним от „Обединение и укрепване на Америка чрез осигуряването на подходящи мерки, необходими, за да се противопостави и възпрепятства тероризмът“; бел. пр.

** англ. – генерален прокурор; бел. пр.

*** фр. – задържани; бел. пр.

1.4. На неяснотата на понятието точно съответства една терминологична неяснота. Настоящото изследване използва синтагмата „извънредно положение“ като технически термин за една кохерентна съвкупност от юридически феномени, която си поставя за задача да дефинира. Обичайният за германската правна теория термин *Ausnahmezustand* (но също и *Notstand*, „състояние на крайна необходимост“) е чужд на италианската и на френската доктрина – те предпочитат да говорят за декрети за неотложност и за обсадно положение (политическо, или още фиктивно, *état de siège fictif*). В англосаксонската правна мисъл пък имат превес термините *martial law** и *emergency powers***.

Ако, както се твърди, терминологията е собствено поетичният момент на мисленето, то тогава изборите на дадени термини никога не могат да бъдат неутрални. В този смисъл изборът на термина „извънредно положение“ имплицира заемане на позиция както спрямо същността на самия изследван феномен, така и спрямо логиката, която е най-подходяща за разбирането му. Ако термините „обсадно положение“ и „военно положение“ изразяват определена връзка със „състоянието на война“, която връзка е била исторически определяща и която се е запазила и до днес, те все пак се оказват недостатъчни, за да дефинират структурата на феномена и поради това трябва да бъдат квалифицирани и като „политическо“, или „фиктивно“ – термини, които също в известна степен са подвеждащи. Извънредното положение не се подчинява на някакво специално право (подобно на правото за водене на война); в качеството си на суспен-

* англ. – военно положение; бел. пр.

** англ. – спешни, в см. на извънредни, пълномощия; бел. пр.

диране на самия правен ред, то дефинира неговия праг или граничното понятие за него.

✎ В този ред на мисли историята на понятието „фиктивно, или политическо, обсадно положение“ е поучителна. То води началото си от френската правна доктрина във връзка с декрета на Наполеон от 24 декември 1811 г., предвиждащ възможността императорът да обявява обсадно положение, независимо от това дали даден град действително е под атака или директна заплаха от вражески сили, „lorsque les circonstances obligent de donner plus de forces et d'action à la police militaire, sans qu'il soit nécessaire de mettre la place en état de siège“^{*} (Reinach, 1885, 109). Произходът на института „обсадно положение“ се намира в декрета от 8 юли 1791 г. на Учредителното събрание на Франция, където се разграничават *état de paix*^{**}, при което военните и гражданските власти действат в своите собствени сфери, *état de guerre*^{***}, при което гражданската власт трябва да действа съгласувано с военната власт, и *état de siège*, при което „всички функции, които са дадени на гражданската власт за поддържане на реда и вътрешната сигурност, преминават към военен комендант, който ги упражнява на своя изключителна отговорност“ (пак там). Декретът се отнасял само до крепостите и военните пристанища, но със Закона от 19 фруктидор, година V, Директорията отъждествила

* фр. – когато обстоятелствата задължават да се предоставят повече сили и по-голяма възможност за действие на военната полиция, без да е необходимо да се обявява на дадено място обсадно положение; бел. пр.

** фр. – мирно положение; бел. пр.

*** фр. – военно положение; бел. пр.

с крепости селищата от вътрешността на страната, а със Закона от 18 фруктидор с.г. си присъдила правото да поставя даден град в обсадно положение. Последващата история на „обсадното положение“ е историята на прогресивното му еманципиране от ситуацията на война, с която то е било първоначално свързано, за да бъде използвано като екстраординарна полицейска мярка за справяне с вътрешни безредици и вълнения, като по този начин се е превърнало от „реално“ (или военно) обсадно положение във „фиктивно“ (т.е. политическо). При всички случаи е важно да не се забравя, че модерното извънредно положение е творение на демократично-революционната традиция, а не на абсолютизма.

Идеята за суспендиране на конституцията за първи път е въведена в конституцията от 22 фример, година VIII, в чийто чл. 92 се казва: „Dans le cas de révolte à main armée, ou de troubles qui menaceraient la sécurité de l'Etat, la loi peut suspendre, dans les lieux et pour le temps qu'elle détermine, l'empire de la constitution. Cette suspension peut être provisoirement déclarée dans les mêmes cas, par un arrêté du gouvernement, le corps législatif étant en vacances, pourvu que ce corps soit convoqué au plus court terme par un article du même arrêté.“^{*} Въпросният град или регион е бил обявяван *hors la constitution*^{**}. Макар че при обсадното положение

* фр. – В случай на въоръжен бунт или на смутове, които биха заплашили сигурността на държавата, със закон може да бъде суспендирано действието на конституцията на определени места и за времето, за което законът реши. В такива случаи това суспендиране може да бъде временно обявено чрез постановление на правителството, ако законодателното тяло е разпуснато, като се предвиди това тяло да бъде свикано възможно най-скоро по силата на член от същото постановление; бел. пр.

** фр. – извън конституцията; бел. пр.

издателска къща **КК**..... kx@bsph.org www.bsph.org/kx
(02) 4654 152 софия 1000 площад „славейков“ 11
..... за продажби: 0895 772508

посетете ни на нашия нов интернет адрес:
www.kx-publishing.org

ако искате да получавате новини за книгите ни
и техните промоции, изпратете празно електронно съобщение
с тема/subject NEWS на адрес kx@bsph.org

Джорджо Агамбен
Ното sacer II
II.1 *Извънредното положение*
II.2 *Stasis*

превод Валентин Калинов
редактор Антоанета Колева
консултант Стилиян Йотов
художник на корицата Михаела Икономова
художник на серията Яна Левиева
графичен дизайн Гергана Икономова
коректор Милена Генова
технически редактор Ася Захариева

Издателска къща **КК** – Критика и Хуманизъм

ISBN 978 954 587 226 6